

Ali Bulunmaz

Berlin Günlüğü'nden, Max Frisch

Türkçesi: İlnur Özdemir, Yapı Kredi Yayınları

Metinler yazmaya lise yıllarında başlayan ve en önemli eserlerini İkinci Dünya Savaşı sırasında görevli olduğu birlik-teyken siperlerde kaleme alan Max Frisch, edebiyat tarihinde ve özellikle Almanca konuşulan coğrafyada, anlatı ve hatırat yazarlığıyla nam saldı. Biyografik ve otobiyografik anlatıların özünde kurmaca olduğunu söyleyen Frisch, metinlerinin çoğuna yaşamından parçalar dahil etmişti.

Mimarlığının edebî söylemine katkısını her fırsatta dile getiren Frisch, edebî bir mimar olarak karakterlerini az ve öz konuşurup okura çok şey anlattığı eserlerinde kimlik sorunlarını, modern toplumdaki ahlaki çatışmaları, yabancılaşma ve varoluş krizlerini işlemişti. İktidarların kısıpca aldığı insanların örselenmiş benliklerini, kapıldıkları korkuları, umut arayışlarını ve boşa geçirilmiş ömürleri işlediği metinlerini, "yazmak kendini okumaktır" diyerek kaleme almıştı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve özellikle sonrasında günlük yazmaya ağırlık veren Frisch; 1946-1949 ve 1966-1971 arası notlar aldığı defterlerinde savaşın neden olduğu yıkımı, yolculuklarını, aydınların tartışmalarını, gezdiği şehirleri, Vietnam Savaşı'nı, askerî darbeleri, 1968'i, çeşitli bölgelerde çıkan çatışmaları, yaşama bakışını ve insanın yeni dünyadaki konumunu yer yer kurmacaya çalan çözümlenmelerle ve sorularla anlatmıştı.

Frisch, 1973'te Berlin'de Sarrazin Sokağı'ndaki eve taşındığında yeni defterlerine notlar düşmeye başlamış ve bunların "müsvedde değil, üzerinde çalıştığı bir kitap olduğunu" söylemişti.

İçinde geçen isimlerle ilgili özel bilgiler nedeniyle ölümden yirmi yıl sonra yayımlanmasını istediği bu defterler, 2014'te *Berlin Günlüğü'nden* başlığıyla okurla buluşmuştu. Türkçeye İlnur Özdemir tarafından çevrilen kitap, gündelik yaşamını ve gözlemlerini yansıttığı Frisch'in, dönemin önemli şahsiyetlerine dair fikirlerini de içeriyor.

Frisch, *Berlin Günlüğü'nden*'i oluşturan notları 1972-1980 arasında tutuyor. Zaman zaman tematik bir hal alan defterlerinde, kentte gün gün ne yaptığını anlatıyor, karşılaştığı kişilere ilişkin satırlara da yer veriyor. Bir Batı Berlin sakini olarak Doğu Berlin'e dair politik ve sosyal gözlemlerini de aktarıyor.

Kendi adıyla bir vakıf kurma girişimleriyle aynı döneme denk gelen bu günlüklerde Frisch, Berlin'de yaptığı sıradan işleri de, evliliğinden kesitleri de şiirsel ve edebî biçimde anlatıyor. Bunlarla birlikte, başta Günter Grass ve Uwe Johnson olmak üzere, Wolf Biermann, Christa Wolf, Alfred Andersch, Hans Magnus Enzensberger, Jurek Becker, Günter Kunert ve Kurt Mantı gibi yazarların Frisch tarafından çizilen portrelerine rastlıyoruz.

'Bir edebiyat projesi'

Belli süreler için ayrıldığı ve sonra geri döndüğü Berlin'in tiyatro oyunları, aşkları ve sallantıdaki evliliği, kendisine çağrıştırdıkları ve verdiği ilham bağlamında yazar için öneminin

Max Frisch

ayırına varıyoruz günlüklerde. Thomas Strässle'nin ifadesiyle Frisch, Berlin'i "bir edebiyat projesi" olarak görüyor ve buna uygun biçimde notlar alıyor. Bunlara, günlüklerde adı geçenlere dair kişilik çözümlenmeleri de "orada yaşayanlar yazarları ve edebiyatı ciddiye alıyor" dediği Doğu Berlin'le ilgili entelektüel, politik ve sosyal havanın analizleri de dahil.

İsviçreli soğukkanlılığıyla ve Batılı solcuların romantizminden azade biçimde gözlemlediği Doğu Berlin'e dair çözümlenmeler yapan Frisch, çıktığı alışverişleri ve evinin dekorasyon çalışmalarını da not ediyor defterlerine. Karşılaştığı ve konuştuğu insanların ses tonlarından hareketle politik ve kültürel sonuçlara ulaşıyor. "Tek bir nitelikli gazete yok" dediği Berlin'de "amaçsız yaşıyor" ve "dünyanın gidişinden [kendini] sorumlu hissediyor" ve kentin batısında edebiyata meraklı bir çevre arıyor.

Şehrin geniş caddelerinde boşlukta kaldığını duyumsayan Frisch'in gözlem gücünün ve satırlarındaki edebî tadın farkına varıyor, özellikle Doğu Berlin'in kendisinde bir coşku yarattığını görüyoruz.

Frisch'in Berlin günlüklerinde (diğerlerine benzer biçimde), yazarak yaşama ve yaşam deneyimi edinme çabası ön planda. Kendisini daktilosunun başında rahat hissedene yazar, Batı Berlin'de yaşar ve Doğu Berlin'de kültür-sanat faaliyetlerini izlerken günün sonunda defterlerine "hayatımı kendimden gizlemişim" diye bir not düşüyor.

Frisch, günlüklerine onları kaleme aldığı kentin adını vermiş; Doğu ve Batı Berlin'e özel satırlar da var defterlerde, yazarın kendisini eleştirdiği, benliğiyle didiştirdiği, bozduğu ve kurduğu ilişkilere dair cümleler de...

Strässle, Frisch'in günlük yazmaya yüklediği anlamı yorumlarken *Berlin Günlüğü'nden*'in esprisini de açıklıyor adeta: "Frisch günlüğe edebî bir biçim vermiştir ve günlüğün bu biçimi bu türün alışlagelmiş anlayışından ayrılır. Günlük tutmak Frisch için sadece izlenimleri, yaşananları ve günlük olayları kâğıda dökmek değildi. Günlüğün onun için anlamı, bunların çok ötesindeydi, günlük onun için aynı zamanda çağdaş tarihin çözümlenmelerini yaptığı bir yer, estetik düşüncelerin elkitabı ve edebî yazma biçimleri ve malzemeleri için bir laboratuvarı. Frisch'in günlüklerinin ayırıcı özelliği, asla plansız ya da tek yanlı olmaması, üslup ve düzenleme açısından hep katı bir yaratıcı güdüye tâbi olmasıdır. Bu, *Berlin Günlüğü'nden* için de geçerlidir."